

Visiooni võtmevalik: Kõrgekvaliteedilise hariduse kättesaadavus

Ekspertühma raport

November 2010

Võtmevaliku “Kõrgekvaliteedilise hariduse kättesaadavus” ekspertühm: Heli Aru, Raul Eamets, Mati Heidmets, Kitty Kubo, Maris Mälzer, Ott Pärna, Siim Raie, Sten Tamkivi, Tiit Tammaru. Ühmatööd juhtis ning arutelude tulemused kirjutas raportiks Mati Heidmets. Raport väljendab ühmalikmete isiklike seisukohti.

Sissejuhatus

Käesolev raport avab Kasvuvision 2018 võtmevalikut „Kõrgekvaliteedilise hariduse kättesaadavus“.

Eesti Arengufond algatas Eesti Kasvuvision 2018 protsessi eesmärgiga aidata tänastel ja homsetel otsustajatel alustada “strateegilist vestlust” Eesti majanduse tulevaste kasvuallikate kohta. Kasvuvisioni loomisega on võimalik laiemalt kokku leppida, millist Eesti majandust me kümne aasta pärast tahame, et saaks kontsentreeritult ja ühiselt selle nimel tööle asuda. Otsustuskohtadena sisaldab kasvuvision järgmisi võtmevalikuid, milles tehtavatest otsustest sõltub Eesti majanduse tulevikutee kõige enam: ühiskonna väärtussüsteem, majanduspoliitika, välispoliitika hoiak, roheline majandus, kõrgekvaliteedilise hariduse kättesaadavus, avatus talentidele, sotsiaalsüsteemi eesmärk ning riigivalitsemine.

Esialgne visand võtmevalikutest sündis Arengufondi poolt märtsis-aprillis 2010 korraldatud töötubades, kus osales ligi 30 erinevate elualade eksperti era- ja avalikust sektorist ning valitsusvälistest organisatsioonidest. Töötubades loodu oli laiema arutelu all mais toimunud Arenguforumil.

Sügisel jätkus töö võtmevalikutega ekspertrühmades, kelle ülesandeks oli varem visandatud täpsustada, detailsemalt avada ja töötada välja ettepanekuid muutuseni viivatest tegevussammudest. Samuti analüüsiti seosed teiste võtmevalikutega ning hinnati neid kasvuvisioni nelja tulevikutsenaariumi – Hansa Liit II, Skype-saar, Lõuna-Soome ja Riigi tagasitulek tingimustes.

Ekspertühmade käivitamisele eelnenud kasvuvisioni töö on kokku võetud [kasvuvisioni arutelupaberis](#). Ekspertühmade töö tulemus ning pakutud tegevussammud on sisendiks aasta lõpus toimuvatele foorumitele ning Kasvuvision 2018 lõppdokumendile.

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
Sisukord.....	3
1. Võtmevaliku määratlus, olulisus, seos teiste võtmevalikutega	4
1.1. Määratlus	4
1.2. Võtmevaliku olulisus	4
1.3. Seos teiste võtmevalikutega	5
2. Võtmevaliku skaala otspunktid	6
3. Tänapäevane olukord	7
3.1. Tugevused/positiivsed arengud	7
3.2. Probleemsed aspektid.....	7
3.3. Käimasolevad tegevused.....	7
4. Sihtseisund aastaks 2018	8
4.1. Hariduse kättesaadavuse ja hariduses osalemise osas.....	8
4.2. Hariduse kvaliteedi osas	8
5. Sammud sihtseisundi saavutamiseks.....	10
6. Sammude seosed teiste võtmevalikutega	12
7. Visiooni testimine	13
Lisad	14
Lisa 1: väljavõte EL 2020 strateegias	14
Lisa 2: väljavõte OECD 2007 raportist Eesti kõrghariduse kohta.....	15
Lisa 3: väljavõte Euroopa Liidus kokku lepitud haridusvaldkonna sihttasemetest.....	16

1. Võtmevaliku määratlus, olulisus, seos teiste võtmevalikutega

1.1. Määratlus

Kõigil Eesti elanikel (sõltumata elukohast, rahvusest, sissetulekust) on võimalus omandada hea kvaliteediga haridust, oskusi ja teadmisi. Võtmevaliku idee on *totaalne haridus* – olukord, kus a) kõigil Eesti inimestel on võimalus osaleda elukestvas haridusprotsessis, omandades parimad tänapäevased teadmised ja oskused; b) kus Eesti inimesed ka tegelikult haridusprotsessis osalevad, olles sellest huvitatud ja piisavalt motiveeritud. Võtmevalik tähendab arusaama: *mida haritumad inimesed, seda parem elu* ning seda arusaama toetavat praktikat. See on hoiak, mille kohaselt haridust ei ole kunagi liiga palju ning pidev eneseharimine on kaasaegse elulaadi paratamatu osa.

1.2. Võtmevaliku olulisus

Selleks, et väike riik jõuaks tippude hulka tuleb parimal viisil vääristada kogu olemasolev inimvara. Valik on: kas selektiivne juurdepääs ja osalemine (kvaliteetses) hariduses või totaalne, kõiki inimesi haarav haridusprotsess. Kas kogu Eesti ressurss tööle või siiski osa potentsiaalsete tegijate kõrvalejäämine. Eesti on lähenemas uuele arengufaasile, mida iseloomustavad innovatsioonipõhine majandus ja inimeste eneserealiseerimisvajaduste esiletõus. Uude faasi tegelikuks sisenemiseks on vaja haridusnihet, mille tulemusena saab eesti inimeste hariduspagas vastama nii uue majanduse nõudmistele kui ka igäihe individuaalsetele ootustele ja eelistustele. Teades, et koos elanikkonna haridustaseme tõusuga kasvab tööhõive ja palgatase, paraneb tervisekäitumine ja eluiga, suureneb sallivus ja väheneb korruptsioon, kujuneb pinnas demokraatlikuks ühiskonnakorralduseks ning iga inimese individuaalseks eneseteostuseks on haridus tippu pürgiva väikeriigi üks vähestest võimalustest. Just siin saame me olla oma konkurentidest kiiremad, paindlikumad, nutikamad.

Lisaks:

Haridus on arengumootor. Kogu maailm üritab hariduse kaudu edeneda, ka EL näeb oma 2020 aasta strateegias (*arukas, jätkusuutlik ja kaasav majanduskasv*) haridust valdkonnana, millest ühenduse edasine käekäik sõltub. Pole juhus, et EL järgmise arenguperioodi viie „suure asja“ hulgas domineerivad just haridussektorit puudutavad sihiseaded (koolist väljalangenute osakaal peab jääma alla 10 %; vähemalt 40% uuest põlvkonnast peab omandama kolmanda taseme hariduse; 3 % ELi SKPst tuleb investeerida teadus- ja arendustegevusse – vt lisa 1).

Haridus on mõõdupuu. Haridusest on saanud keskne mõõdik, mille alusel hinnatakse riikide arengutaset ja seatakse arengueesmärke (vt ÜRO Millennium Development Goals, EL Education and Training 2020, rahvuslikud haridusstrateegiad), haridusnäitajate alusel pannakse riike ja rahvaid pingeritta (vt ÜRO inimarengu indeks, OECD haridusnäitajad). Lisaks formaalsetele osalusnäitajatele hinnatakse ka hariduse kvaliteeti (PISA, IEA), koostatakse õppeasutuste paremusjärjestusi nende tegevusnäitajate alusel (Times'i, Shanghai pingerida kõrgkoolidele, Eesti koolide pingeread riigieksamite tulemuste alusel), kõrghariduses on kokku lepitud üle-euroopalised kvaliteedinõuded (Standards and Guidelines ...) ning nende hindamis- ja järelevalveprotseduurid (ENQA, EQAR). Pole

ühtegi riiki, kes vaevleks selle pärast, et tema rahvas on liiga haritud. Vastupidiselt muretsevaid on see-eest palju.

Haridus on Eesti shanss. Haridus on ainuke eluvaldkond, kus Eesti juba täna mitmete näitajate poolest kuulub maailma tippu. Tipusolekust annavad tunnistust nii PISA testid, kolmanda taseme hariduseni jõudnud inimeste osakaal elanikkonnas kui ka asjaolu, et just tänu haridusele oleme me (kohe-kohe) globaalses eliitseltskonnas - väga kõrge inimarenguga riikide hulgas. Samas on Eesti hariduspilt ebamugavalt vastuoluline – kõrvuti lausa imeliste väljundinäitajatega oleme mitmete haridusprotsessi kirjeldavate tunnuste (koolirõõm, õpetajate rahulolu) osas arusaamatult kehvad. Siiski – maailma haritumate rahvaste hulka jõudmine ning selle abil oodatud arengukiirenduse saavutamine on Eesti jaoks jõukohane ja teostatav. Tegelikult on haridus ainus eluvaldkond, millele panustamine Eestile pikaajalist ja püsivat arengukiirendust võimaldaks.

1.3. Seos teiste võtmevalikutega

Tugevad seosed:

Väärtussüsteemi võtmevalik. Haridus on keskne väärtussüsteemi kujundav instrument. Oodatav nihe suurema koostöövõime ja ühistunde suunas saab realiseeruda vaid kogu haridusteel sotsiaalsete oskuste suurema fookuseseseadmise kaudu, mida ka käesolev raport soovitab.

Ühiskonna tüübi võtmevalik. Ühiskonna sisemine diferentseeritus ja eriti hoiakud selle suhtes on vähemalt osaliselt haridussüsteemi mõjutada. Täna torkab Eesti silma ühiskonnasiseste suurte erinevuste talumise ja isegi nende normaalsekspidamisega. Küsimused seoses gruppidevaheliste erinevuste ja „teistsugustega“ – rahvusvähemused, immigrandid, homoseksuaalid jt - peaksid saama formaalharidussüsteemi loomulikuks osaks.

Majanduspoliitika võtmevalik. Kõrgemat lisandväärtust pakkuva majandusstruktuuri paratamatu eeldus on asjakohaseid teadmisi ja oskuseid omava tööjõu olemasolu. Ideaalis peaks Eesti haridussektor saama üheks majanduse struktuurimuutuse toetajaks ja ka eestvedajaks.

Avatus talentidele. Haridussektor saab olla (üheks vähestest aktsepteeritud) kanalitest talentide sissetoomisel ja kohandamisel Eesti eluga, hariduse kaudu suunatud väärtushinnangud aitavad luua elukeskkonda, mis talente Eestis hoiab.

Möödukad seosed:

Valitsemise võtmevalik. Ametnikkonna professionaalne ettevalmistus on riigi toimimist mõjutavaks faktoriks.

Rohelised poliitikad. Haridustee jooksul kujundatud hoiakud loodusesse ja keskkonda loovad konteksti roheliste poliitikate juurdumisele.

Nõrgad seosed. Sotsiaalsüsteem. Välispoliitika.

2. Võtmevaliku skaala otspunktid

Otspunkt 1: valikuline kättesaadavus - põhi-, kesk ja ülikooliharidus asuvad skaala valikulisema otsa poole, varieeruvast kvaliteedist tingituna on suured erinevused inimeste juurdepääsus heale haridusele. Erinevate õppida soovijate võimalused hea hariduse omandamiseks erinevad olulisel määral ning on teatud rühmadele piiratud (vastavalt elupaigale, rahvusele, sissetulekule ja võimekusele). Hariduses on tulpikteid (eriti kutsehariduse omandanutel).

Otspunkt 2: laiapõhjaline kättesaadavus - hea haridus on igal tasemel kõigile kättesaadav, sõltumata kellegi majanduslikest jt tingimustest. Ainsaks piiranguks hariduse vallas on individuaalne võimekus. Kogu haridussüsteem on kaasajastatud, tagamaks kõrge kvaliteediga õppestandardid ja tulemused. Eriti kraadiõppes (st kõrgtaseme spetsialistide väljaõppes) on tugevam fookus just kvaliteedil.

Otspunktidega määratletud skaala sisaldab kolme komponenti: kättesaadavust kui võimalust, osalemist kui võimaluste kasutamist ja kvaliteeti kui pakutava taset. *Totaalse hariduse* poole liikumine tähendab edasiliikumist kõigis kolmes suunas - kättesaadavuse suurenemist, osalemise laienemist ja kvaliteedi tõusu.

3. Tänapäevane olukord

Olukorra kirjeldamiseks toome välja Eesti tugevused, probleemid ning osutame hariduse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud juba käimasolevatele tegevustele/projektidele.

3.1. Tugevused/positiivsed arengud

Rahvusvaheliste võrdlusuuringute (PISA, IEA) alusel on eesti õpilaste teadmiste tase üks maailma parimaid, enamik Eesti õpetajatest järgib nn konstruktivistlikku õpetamisparadigmat (TALIS), kolmanda taseme hariduse omandanute osakaalu poolest oleme maailmas esirinnas, alates aastast 2001 on trend kõrghariduslikku õpet pakkuvate õppeasutuste arvu vähenemisele - aastal 2001 pakkus Eestis kõrgharidusõpet 49 õppeasutust, aastal 2010 on see arv 32, kasvab elukestvas õppes osalemine, koos majandussurutisega on suurenenud tung kutsekoolidesse.

3.2. Probleemsed aspektid

Ebaratsionaalne ja kvaliteedi vaatepunktist probleemne koolivõrk, õpetajate madal rahulolu ja õpilaste vähenenud koolirõõm (nn protsess vs väljund vastuolu), suur katkestamine ja väljalangevus. Piiratud kättesaadavusele osutab ka OECD 2007 aasta raport Eesti kõrghariduse kohta (vt lisa 2). Eestist on saanud üliõpilaste doonorriik, kujunenud on regionaalsed, majanduslikud, keelelised barjäärid kõrghariduse kättesaadavuses (vt EÜL uuring), mustvalge (kõik või mitte midagi) rahastamisskeem kõrghariduses. Õppejõukohtadele puudub konkurents, vaid alla viiendiku õppejõukohtadest täidetakse viisil, kus ühele ametikohale on rohkem kui üks kandidaat. Täiend- ja ümberõpe ei jõua sageli seda vajavate sihtgruppideni, eriti teravaks on see küsimus saanud majandussurutise ajal.

3.3. Käimasolevad tegevused

Püüded (mh kvaliteedikriteeriumitest lähtuvalt) korrastada koolivõrku, õppeasutuste sisehindamise juurutamine, väljundipõhised õppekavad, õppekavaarendus koostöös töandjate jt osapooltega, 2010-2012 - üleminekuhindamine kõrghariduses, alates 2011 - institutsionaalne akrediteerimine. Käivitunud on mitmed kättesaadavust parandavaid ja kvaliteeti tõstvaid algatusi, samas pole nad andnud piisavaid tulemusi.

Miks Eesti vajab muudatusi hariduses, miks nn jätkustsenaarium ei rahulda?

- Haridussektori institutsionaalne ülesehitus ei vasta demograafilistele arengutele (koolivõrk) ja kvaliteedinõuetele (kõrgharidusmaastik).
- Osa Eesti inimavarast läheb haridusteel kaotsi, sh regionaalsetel ja majanduslikel põhjustel.
- Nn protsess-tulemus vastuolu, enamik eesti õpetajaid on rahulolematud, väga paljud eesti õpilased ei naudi oma haridusteed. Õppimine ja õpetamine on sageli sund, mitte rõõm.
- Pakutava hariduse ebaühtlane kvaliteet, õpetajakohtadele ja õppejõukohtadele puudub tegelik konkurents.

4. Sihtseisund aastaks 2018

Arvestades hariduse kesket rolli arengumõjurina ning Eesti traditsioonilist võimekust selles valdkonnas, on põhjendatud haridusele eriliste ootuste asetamine ning ka sinna panustamine. Meie pikaajaline eesmärk peaks olema - **saada maailma kõige haritumaks rahvaks**. Teisisõnu, jõuda olukorrani, kus Eesti on maailma absoluutses tipus kõigi oluliste haridussektorit iseloomustavate näitajate pooldest, sealhulgas ka hariduses osalemist ja selle kvaliteeti iseloomustavate näitajate osas.

Olla harituim rahvas pole eesmärk omaette - see on Eesti viis jõudmaks ka tegelikkuses teadmistepõhise majanduse ja konkurentsivõimelise elukvaliteedini. Et see juhtuks, peab Eesti haridus saama kohanejast eestvedajaks. Eestvedajaks, mis pelgalt ei reageeri muutustele majandussektoris või ühiskonnaelus, vaid on võimeline ja valmis neid ise genereerima. Haritud ja ettevõtlikest Eesti inimestest peab saama oluline jõud, mis sunnib meie majandusstruktuuri muutuma ja suuremat lisandväärtust pakkuvat tootmist arendama.

Pikaajalise eesmärgi (kõige haritum rahvas) realiseerimise ajahorisont võiks olla aasta 2025. Vahekokkuvõtte ajal aastal 2018 võiksid Eesti haridussektorit iseloomustada järgmised tunnused.

4.1. Hariduse kättesaadavuse ja hariduses osalemise osas

- **Keegi ei lähe kaotsi, raha ei jää kõrvale.** Põhikoolist väljalangevus on langenud alla 1 %, koolist lahkujate (early school leavers) osakaal vanusegrupis 18-24 aastat on Eestis alla 7% (EL eesmärk aastaks 2020 – 9,5%). Iga koolistlahkuja käekäik on võetud luubi alla – inimvara raiskamine on Eestis kuritegu. Kooliharidus on tasuta, toimib vajadusepõhine toetussüsteem.
- **Hariduses pole barjääre, kogu Eesti rahvas õpib.** Saavutatud on EL haridusministrite poolt seatud siht: *EL haridusministrid on kokku leppinud, nn soovulukorras, mille kohaselt üliõpilaskonna koosseis peaks õppima asumisel, õppimise ajal ja lõpetamisel peegeldama ühiskonna koosseisu (vt: EL haridusministrite Londoni kommunikee, 2007)*. Kolmanda taseme hariduse saavutanud inimeste osakaal earühmas 25-34 aastat on Eestis 45% (EL eesmärk aastaks 2020 on 40%). Elukestvas õppes osalemise määr on tõusnud 22%ni.
- **Eesti on eestvedaja.** Eesti on EL kolme tublima riigi hulgas kõigi EL strateegiadokumendis *Education and Training 2020* osalemist kirjeldavate sihttasemetes osas (vt lisa 3). Eesti levitab aktiivselt oma haridusmudelit teistes riikides.

4.2. Hariduse kvaliteedi osas

- **Eesti lapsed on nutikad, meile kool on mõnus paik.** Õpitulemuste rahvusvahelistes võrdlusuuringutes on Eesti jätkuvalt maailma liidrite hulgas. Parimate hulka oleme jõudnud ka loomingulisust, sotsiaalseid oskusi ja kriitilist mõtlemist kirjeldavate näitajate osas. Eesti koolis õpivad rõõmsad lapsed koos vahvate, aga nõudlike õpetajatega. Õpetajaks tulevad parimad keskkoolilõpetajad, õpetajate rahulolu ja õpilaste koolirõõm on Eesti uhkus. Õpetajate palk kui teema on päevakorrast maas.
- **Ülikool - rahvusvaheline mõttekeskus.** Ülikoolid on maailmatarkuse maaletoojad, levitajad ja edendajad, neist on saanud Eesti ühiskonna ja majanduse eestvedajad. Toimub pidev

Õppekavauuendamine, milles osaleb nii akadeemiline seltskond kui tööandjad ja visionäärid.
Õppejukohtadele on tõsine konkurss, õppejõudkond on tuntavalt rahvusvaheline.

5. Sammud sihtseisundi saavutamiseks

Sihtseisundi saavutamiseks on hariduse **kättesaadavuse** parandamisel ja hariduses **osalemise** tagamisel vaja minimaalselt astuda järgmised sammud:

Haridusasutuste struktuuri korrastamine. Tulemuseks on kodulähedaste põhikoolide ja suurematesse keskustesse koondunud ning õppurile piisavaid valikuvõimalusi pakkuvate gümnaasiumite võrgustik. Hariduspoliitiliste meetmetega vähendatakse jõuliselt erinevusi Eesti eri piirkondades pakutava põhi- ja keskhariduse kvaliteedis, vajadusel gümnaasiumid riigistatakse. Tulemuseks on olukord, kus kõikjal Eestis saab ühtlaselt head haridust, elukoht ei ole takistuseks hariduse omandamisel. Luuakse nn pilootkoolide võrgustik, kus testitakse ja levitatakse maailma parimaid koolipraktikaid. Kõrghariduses juurutatakse Soome eeskujul haridussektori suunamine nn suure pildi alusel, kus käsitletakse koos kõiki haridusastmeid, nii akadeemilist kui rakendusharidust, nii erakoole kui avalikke õppeasutusi, otstarbekat ja ebaotstarbekat dubleerimist jms. Toetudes üleminekuhindamise ja institutsionaalse akrediteerimise tulemustele ning Eesti arenguhuvidele lähtuvalt võetakse riiklikke meetmeid, mille tulemusena tegutsevad Eestis vaid usaldusväärsed ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimelised haridust pakkuvad õppeasutused. Õppeasutused on kokku leppinud ja järgivad ühiseid kvaliteedinõudeid sisseastujatele ja lõpetajatele. Suurel pildil põhinevaid õppeasutuste liitumisi ja dubleerimise vähendamist toetab riik nii rahaliselt kui poliitiliselt. Struktuuri korrastamise mõte on jõuda olukorrani, kus Eesti haridusmaastikul tegutsevad vaid usaldusväärsed ja tänapäevast kvaliteeti tagavad õppeasutused.

Rahastamisskeemi uuendamine. Haridus on Eestis riiklik prioriteet, hariduskulutuste osakaalu osas SKT-st jõuab Eesti EL tublimate hulka. Tulemusena on raha vaid väga üksikutel juhtudel takistuseks hariduse omandamisel, õpetajate ja õppejõukohtadele on tubli konkurss. Õppetootuste ja sihtrühma-põhiste eeliste loomise abil saavutatakse olukord, kus 2018 aastal vastab Eesti üliõpilaskonna koosseis nii õppima asumisel, õppimise ajal ja lõpetamisel Eesti ühiskonna struktuurile. Rahastamisskeem toetab igas vanuses õppureid, eriti tööturu arenguid arvestavat pidevat täiend- ja ümberõpet. Saavutamaks eesmärgi *maailma harituim rahvas* tagab Eesti maksumaksja kõigile võimekatele Eesti inimestele tasuta III taseme õppe. Tasuta III taseme õppele üleminek toimub samm-sammult ja viiakse lõpule aastaks 2018. See on Eesti rahva kingitus oma noorele põlvkonnale märkimaks ära EV 100 sünnipäeva. Rahastamisskeemi uuendamise mõte on maha võtta rahalised barjäärid hariduse omandamisel ning tuua õpetama Eesti parimad pead.

Sihtseisundi saavutamiseks on hariduse **kvaliteedi** osas vaja minimaalselt astuda järgmised sammud:

Hariduse sisu pidevalt uuenema. Eesti hariduse sisu peab majandust ja ühiskonnaarengut eest vedama, tuues õppurite ette uusimaid lahendusi ja innovaatilisi lähenemisi kogu maailmast. Mehhanismiks on pidevalt uuenev õppekava ja õppe sisu, see iseloomustab kõiki haridusastmeid. Kõrghariduses kaasatakse õppekavaarendusse erinevad õppe tulemustest huvitatud osapooled (õppejõud ja üliõpilased, tööandjad, poliitikud, avalikkuse esindajad), eriti aga tulevikutundlikud analüütikud, rahvusvahelised eksperdid, visionäärid. Õppevaldkondade struktuur kujuneb vastavalt õppurite eelistustele, ükski õppetase ei piirdu vaid kitsaste praktiliste oskuste edastamisega, sisaldades paratamatult ka laiemate ühiskonnakompetentside (turumajanduslik maailm ja siin hakkamasaamine, iseseisvad õpioskused jm) omandamist. Sellest johtuvalt on näiteks kutsehariduse omandamine eelistatud mitte peale põhikooli vaid peale keskkooli. Hariduse sisu pideva uuenemise

mõte on kujundada haridussektorist Eesti arengu eestvedaja. Et põhimõtteliselt vältida olukordi, kus meil on näit sadu töötuid IT haridusega noori ja samal ajal ei leia firmad sobivat IT tööjõudu. Lihtsalt haridus pole see, mida vajatakse.

Õppeprotsess atraktiivseks. Konstruktivistlik õpikäitlus saab üldiseks praktikaks. Koolist lahkub autoritaarsus, õpilased on õppeprotsessi tunnustatud osalised. Domineerib suur pilt ja loomuline ning otsiv õppimine. Eestikeelse õppe juurutamine vene koolides toimub viisil, kus oluline on tulemus, selleni jõudmise teed võivad olla aga mitmekesised. Arvestades meie ajaloolisi eripärasid tugevdatakse kõigi taseme õppekavades nn sotsiaalseid kompetentse sisaldavaid õppeaineid (suhtlemis- ja läbirääkimisoskused, koostöövõimekus ja eestvedamine, ettevõtlikkus keelteoskus ...). Õppeprotsessi uuendamise mõte on jõuda olukorrani, kus haritud eestlane pole enam tark nohik, vaid rõõmus ja läbilöögivõimeline eestvedaja.

Hariduselu rahvusvaheliseks. Ülikoolid võtavad kohustuse oluliselt suurendada ingliskeelse õppe osakaalu – doktoriõpe on valdavalt ingliskeelne, magistriõppe tasemele avatavatest uutest õppekavadest suur osa ingliskeelseid. Bakalaureuseõppes juurutatakse ingliskeelne õpe ennekõike tugeva rahvusvahelise orientatsiooniga erialadel (ärindus, tehnoloogia). Ülikoolid lisavad oma valimiseeskirjadesse nõude mille kohaselt alates dotsendi ametikohast eeldab ametikohale valimine välisülikoolides õpetamise kogemust. Kõrghariduses toimub intensiivne õpiränne, kusjuures sissetulevate ja väljaminevate õppurite arv hoitakse enam-vähem tasakaalus. Rahvusvahelistumise mõte on parima kogemuse import koos uute talentide maaletoomisega.

Haridussektor läbipaistvaks, õpetamine väärtustatuks. Toimub õppeasutuste regulaarne hindamine, võrdlemine ning nende tegevusnäitajate avalikustamine. Kasutusele võetakse EL ühtsed õppeasutuste hindamise põhimõtted ja mõõdikud. Kõrgharidussektori lõimimiseks ühiskonnaga osalevad õppeasutuste juhtimises ja õppekavade kujundamises oluliste sotsiaalsete partnerite (tööandjad, poliitikud, haridussektori analüütikud) esindajad. Õppejõudude valimisel ja nende töö hindamisel väärtustatakse samavõrra teadustööga ka õppejõu õpetamisoskusi ja pedagoogilist meisterlikkust. Selle edendamiseks luuakse teaduse tippkeskuste kõrvale uusi õppemeetodeid ja õpetamisvõtteid arendavad *centers of excellence in university teaching* (Soome eeskujul). Õpetajakutse atraktiivsuse tagab nii konkurentsivõimeline palgatase, tänapäevane õpetajakoolitus kui ka sihtsuunitlusega programmid (Noored kooli jt).

Kokkuvõtlikult:

Suures plaanis on Eesti haridus olnud aastakümneid heal tasemel, haridus on meie loomulik konkurentsieelis. Siiski on ka siin välja kujunenud omad nõrgad kohad, kuhu tuleb lähiaja ponnistus suunata. Põhi- ja keskhariduses on selleks haridusprotsessi korraldamine viisil, kus väljalangejaid ja kõrvalejääjaid oleks minimaalselt ning protsess ise pakuks kõigile osapooltele rõõmu ja rahulolu. Kõrghariduses on esmatähtis panna hariduse sisu pidevalt uuenema (seega ka ühiskonna- ja majandusarengut vedama), avada kogu süsteem tegelikule konkurentsile ning selgelt astuda rahvusvahelistumise suunas nii üliõpilaste, õppekeele kui õppejõudkonna osas.

6. Sammude seosed teiste võtmevalikutega

Ettepanekud sammude/tegevuste osas teistele võtmevalikutele. Hariduse vaatepunktist oleksid nn toetavate sammudena olulised järgmised ettevõtmised:

- Eesti riiklike huvide kokkuleppimine hariduse valdkonnas, kehtivate arengukavade ja strateegiate (hariduse valdkonnas on neid üle kümne) ülevaatamine, korrigeerimine ja kooskõlastamine ning kokkulepitu elluviimine. Tulemusena peaks Eesti jõudma ühtse ja eesmärgistatud hariduspoliitikani.
- Poliitiline kokkulepe Eesti immigratsioonipoliitika eesmärkide, sisu ja meetmete osas. Sellest sõltub otseselt haridussektori rahvusvahelistumise sügavus ja mõjukus.

7. Visiooni testimine

Visiooni võtmevaliku testimine stsenaariumite raamistikus.

Hansa Liit II

Kvaliteetse hariduse kättesaadavuse suurendamine koos püüdlusega rohkem vajadustele põhineva sotsiaalsüsteemi suunas on 'Hansa Liit II' tingimustes tähtsad. Eestis kasvab nõudlus kvalifitseeritud tööjõu järele nii kvaliteedis kui ka kvantiteedis, samas on osadel inimestel oht ilma paremate haridusvõimaluste ja sihitud hoolekandeta üldisest arenguhoost maha jääda. Selles stsenaariumis nähtav teatud kõrgetasemeliste haridusasutuste esilekerkimine ja eelisarendamine võib siiski mõneti minna vastuollu süsteemiga, mille peaesmärk on võimaldada hea (ülikooli)hariduse ülddist kättesaadavust. Seda on aga võimalik teiste haridusasutuste ja -meetmete suunamisega kompenseerida. Raportis pakutud hariduse valdkonda puudutavate sammude kiire ja jõuline elluviimine on üheks eelduseks selle stsenaariumi rakendumisele.

Lõuna-Soome

Selles stsenaariumis toimival väljarände kasvul on suur mõju sotsiaalhoolekande ja haridusega seotud valikute sisule. Tööturu olusid ja Eesti ekspordivõimalusi arvestades on hariduse kättesaadavuse parandamisel oluline eelisarendada kvaliteetse kutsekoolituse pakkumist, et vastata kasvanud nõudlusele. Vajadustest rohkem lähtuval sotsiaalsüsteemile üleminek saab olema võimalik ainult aeglaselt ja peab olema paindlikum, sest katmist ootavad vajadused muudkui kasvavad. Et paralleelselt aga selleks kasutada olevad eelarvelised vahendid kahanevad väljarände ja majanduskasvu aegluse tõttu, on sisuline vajadus sotsiaalsüsteemi aluste muutmiseks ja toetuste täpsemaks suunamiseks seda teravam. Hariduses ilmneb surve skandinaaviast ülevõetud mudelite rakendamisele, mis osutuvad aga rahaliselt ülejõu käivateks.

Riigi tagasitulek.

Juurdepäas haridusele saab olla laialdaseks arendatav, kuid arvestama peab ahtate eelarvepiiridega ning suurest majandussurutisest tulenevate nõudmistega teatud traditsioonilisemate erialade ja kutsekoolituse ennakarendamiseks. Kasvav populistlik surve poliitika kujundamisele võib anda aluse lubadusteks sotsiaalseid toetusi tõsta ja hoolekandeteenuseid rohkem pakkuda. Et seejuures raha on lubaduste katteks vähe, on seda olulisem tagada toetus kõigile neile, kes seda enim vajavad. Nii jõuame vajaduspõhisemalt toimiva sotsiaalsüsteemini paratamatuseni. Raportis pakutud haridusvaldkonna sammud selle stsenaariumi kontekstis tõenäoliselt takerduvad.

Skype-saar.

Stsenaariumi tugev hariduslik dimensioon ja vajalik alusvõimekuste kasv saavad realiseeruda ainult kvaliteetsele haridusele laialdase juurdepääsu korral, mis kinnitab antud valiku asjakohasust. Lisaks on kiirete muutuste tingimustes oluline rihtida sotsiaalsüsteemi rohkem vajadusi arvestavaks, et muutuste järel ebasoodsasse olukorda sattuvad inimesed saaksid vajaliku toetuse ja oma (töö)võime ajakohastada. Raportis pakutud haridusalaste sammude kiire ja jõuline elluviimine on eelduseks selle stsenaariumi rakendumisele.

Lisad

Lisa 1: väljavõte EL 2020 strateegiast

Euroopa 2020. aasta strateegias on kolm vastastikku tugevdavat prioriteeti:

- Arukas majanduskasv: teadmiste- ja innovatsioonipõhise majanduse arendamine.
- Jätkusuutlik majanduskasv: ressursitõhusama, loodussäästlikuma ja konkurentsivõimelisema majanduse edendamine.
- Kaasav majanduskasv: kõrge tööhõivetasemega majanduse tugevdamine, et tagada sotsiaalne ja territoriaalne ühtekuuluvus.

EL peab selgusele jõudma, kuhu ta soovib aastaks 2020 jõuda. Sellega seoses teeb komisjon

ettepaneku kehtestada ELi jaoks järgmised peamised eesmärgid:

- 75 % elanikkonnast vanuses 20-64 aastat peab olema tööga hõivatud.
- 3 % ELi SKPst tuleb investeerida teadus- ja arendustegevusse.
- Täita tuleb kolm kliima- ja energiaalast eesmärki (20 %, 20 %, 20 %) (sealhulgas heitkoguste vähendamise künnise suurendamine 30 %-ni, kui tingimused on sobivad).
- Koolist väljalangenute osakaal peab jääma alla 10 % ning vähemalt 40% uuest põlvkonnast peab omandama kolmanda taseme hariduse.
- Vaesuse ohus elavate inimeste arvu tuleks vähendada 20 miljoni (inimese) võrra.

(Allikas: Komisjoni teatis: Euroopa aastal 2020, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegia, Brüssel, 3.3.2010)

Lisa 2: väljavõte OECD 2007 raportist Eesti kõrghariduse kohta

77. Võrdsus ei kuulu Eesti kõrghariduspoliitika prioriteetide hulka. Mis puutub kolmanda taseme hariduse kättesaadavusse, siis on Eesti poliitiline rõhuasetus olnud pigem üldise vastuvõtuarvu suurendamisel, kui võrdse kättesaadavuse tagamisel, mis seondub enam üliõpilaste gruppide erineva osalusmäära küsimustega – sotsiaalmajandusliku tausta järgi, elukoha järgi, kultuurilise tausta või puuete järgi. Võrdse kättesaadavuse osas on tõsiseid probleeme, kuid osaluse laiendamise vallas on tehtud märkimisväärsed edusamme. ... 266. On selgelt vajalik, et kolmanda taseme hariduse võrdse kättesaadavuse küsimus muutuks Eesti rahvusliku arutelu ja poliitikakujunduses senisest olulisemaks. ... 267. On halb, et hiljuti vastuvõetud Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015 paneb sedavõrd vähe rõhku võrdsuse küsimustele ning ei sea selles valdkonnas mingeid selgeid eesmärke (Allikas: OECD Reviews of Tertiary Education Estonia, 2007).

Lisa 3: väljavõte Euroopa Liidus kokku lepitud haridusvaldkonna sihttasemetest

Täiskasvanute osalemine elukestvas õppes: täiskasvanute ja eelkõige madala kvalifikatsiooniga isikute osalemise suurendamiseks elukestvas õppes peaks 2020. aastaks vähemalt 15 % täiskasvanutest osalema elukestvas õppes.

Puudulike põhioskustega isikud: eesmärgiks on tagada, et kõik õppurid saavutavad põhioskuste piisava taseme, eelkõige lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes. 2020. aastaks peaks põhioskuste (lugemine, matemaatika ja loodusteadused) alal madala õpiedukusega 15 aastaste osakaal olema väiksem kui 15 %.

Kolmanda tasandi hariduse omandamine: võttes arvesse suurenevat nõudlust kõrghariduse omandamise järele ning tunnistades kutsehariduse ja -koolituse samaväärset tähtsust peaks 2020. aastaks kolmanda tasandi hariduse omandanud 30–34aastaste isikute osatähtsus olema vähemalt 40 %.

Varakult õpingud või koolituse katkestanud isikud: aitamaks kaasa, et maksimaalsel arvul õppureid viivad lõpule oma hariduse ja koolituse peaks 2020. aastaks varakult õpingute või koolituse katkestajate osatähtsus olema väiksem kui 10 %.

Väikelaste haridus: edasise haridustee edukuse aluseks olevas väikelaste hariduses osalemise suurendamiseks, eelkõige ebasoodsa taustaga laste puhul peaks 2020. aastaks vähemalt 95 % lastest vanuses 4 aastat kuni kohustusliku algkooli mineku alguseni osalema väikelaste hariduses.

(Allikas: EU Education and Training 2020)